

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

Reikšmingi ir nereikšmingi dalykai

Kaip aš norėčiau rašyti apie ypatingus, specifinius, bet nieko per daug neįdomius dalykus, kurie labai ypatingi ir įdomūs tik man ir nedaugeliui kitų!.. Jau pasiilgau to jausmo – kai rašai tai, kas nereikalinga masėms, visuomenei, socialinėms grupėms, paaugliams ir sociopatams. Kai gali sau leisti didžiulę prabangą – skirti visą dieną ar net savaitę kokio nors žodžio ar frazės gludnimui. Arba svajojimui. Juk nieko nėra smagiau, kaip kurti knygas – taigi ir visokius keistus pasaulius – svajonėse ir sapnuose. Rašyti knygas ne visuomet reiškia jas kurti.

Taip pat ir skaityti knygas nereikia maloniai ar naudingai leisti laiką. Kartais tai yra tikra bausmė, kurią suvoki kaip savotišką atpildą už tai, kad nori per daug žinoti. Iš patirties galiu pasakyti, kad, pavyzdžiui, rinkdama medžiagą istoriniam romanui apie pokarį, perskaičiusi kai kurias knygas ir dokumentus, keletą naktų negalėjau užmigti. O ir pačios knygos rašymas pasirodė beprasmis. Nes istorija per daug baisi. Tokia baisi, kokios nesitikėjai, ir puikiai suvoki, kad toji tavo knyga nieko nepakeis.

Ir vis tiek imiesi. Kad ir atrodo beviltiška.

Ir tuo metu visa širdimi trokšti rašyti apie nereikšmingus dalykus (nors tai netiesa, tie nereikšmingieji yra tokie pat svarbūs, kaip ir visa kita). Ir paskui nakties gūduose, kai būsimos knygos siužetas kažkaip keistai ima vystytis tokioje pusiau sapno, pusiau būdravimo būsenoje, staiga suvoki, kad tai yra trys viename. Kaip atmosferos ar žemės sluoksniai. Kaip besimaisančios šalčio ir karšto oro masės, sukeliančios tornadus ir taifūnus.

Kas gi yra tie nereikšmingi dalykai?

Socialinių tinklų voratinkliai, spindintys vėlyvo rudens rasa ir panašūs į kapines, kuriose gyvas gėles keičia plastikinės ir netgi niūriausią lapkričio mėnesį ant pilkos žemės kauburėlių akį žeidžia nešvanki ryškuma. Kaip ir tinklalapių antraštės, kuriose tiek pat nuodingo ryškiaspalvio plastiko, kuri mes ryjame ne ką prasčiau už jūrinius banginius ir plaukiame ant seklumos kasdien, tik jau išmokom apsieiti be deguonies, tai dar kažkiek pratrauksime, iki tas plastikas mus pribaišs.

Kas gi yra tie reikšmingi dalykai?

Kai žmogaus, gyvenusio prieš šimtą metų, sielos – ar ko? Aš nežinau – prisilietimas suvirpina kaip elektros iškrova, ir tau pasidaros skaudžiai smalsu, kaip jis gyveno, ką valgė, ką mylėjo, ko nekentė, ar juokaut sugebėjo, kai būdavo baisu ir liūdna... kai ant tujos nutupia liepsnelė ir žiūri į tave. Kai prie tvoros kieme išdygsta keistas grybas ilgu plonu kotu – lyg ateivis iš kosmoso. Kai sapnuoji ir suvoki, kad tai ne sapnas, o tikrovė.

Man atrodo, kad visa tai yra svarbu.

Ir kas reikšminga, ir kas – nelabai, kas saikinga ir kas – be saiko. Nes kitaip juk nebus. Prieštaros mus drasko, bet kartais ir jungia.

Renata Šerelytė

Nuodingasis pievagrybis (*Agaricus xanthoderma*)

***

*Nebūna ryto po nakties, sakau, nebūna,
gali ilgai žiūrėti prisimerkęs,
atsidalina nuo dangaus bespalvio kūno
tik šešios oro prisisiurbę erkės.*

*Tik šešios žvaigždės suropoja į žvaigždyną,
ir kas iš to, jei nieko tai nereikia.
Kažkas gražiai tą spiečių pavadiną
ir tik pagrindžia mintį aiškiai –*

*nebūna ryto. Ir visi benamiai knarkia,
sapnuoja moters antakį laibutį.
Nebūna ryto niekada, juodasis sarge.
Tik švinta. Bet ir to negali būti.*

Daiva Čepauskaitė

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniui „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Reikšmingi ir nereikšmingi dalykai • 2-as psl. Arida Riaubienė. Albumas, skirtas Vytautui Didžiajam • 4-as psl. Astrida Petraitytė. Šviesos nešėjų pagerbimas Kultūros ministerijoje • 5-as psl. Algis Vaškevičius. Fluxus renginiai Kaune priminė linksimą karnavalą • 6-as psl. Regimantas Tamošaitis. Kepeninės dešros gatvė. Esė • 7-as psl. Romualdas Kriaučiūnas. „Patenkintas kaip šaukštas barščiuose“ • 8 psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje: Dvasiniai Fribūro vaikai • Havajuose gyvenančios lietuvių rašytojos V. Rykštaitės „Pirmąkart mama“

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

Albumas, skirtas Vytautui Didžiajam

Arida Riaubienė

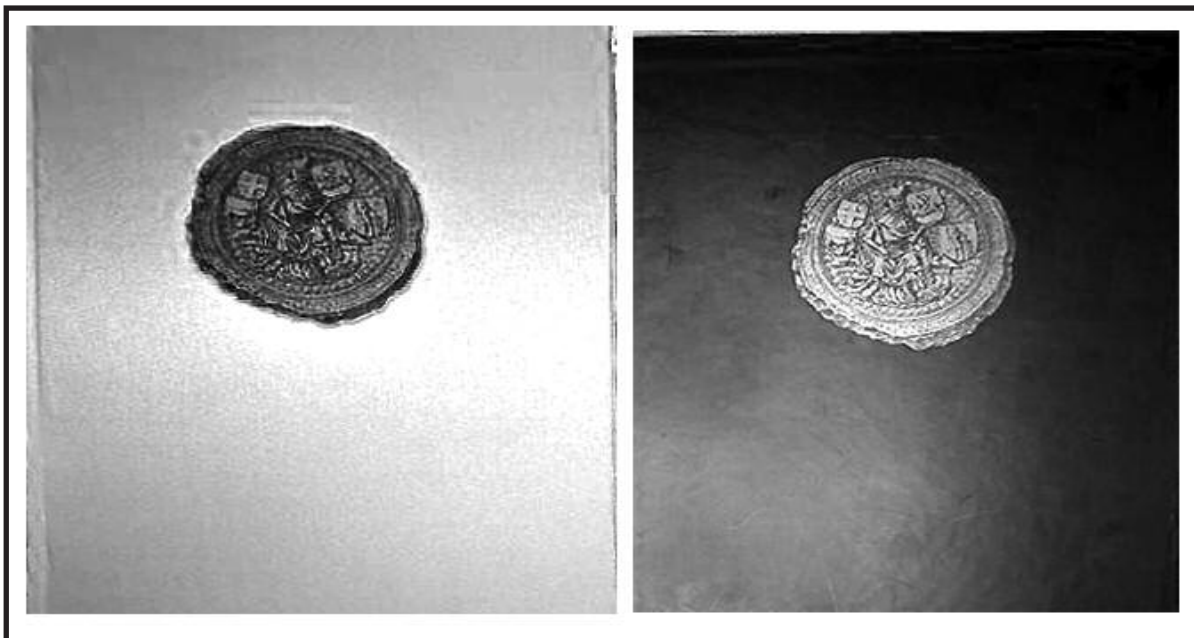
Nepriklausomoje Lietuvoje 1918–1940 m. ypatingas dėmesys buvo skiriamas išskirtinių, dažnai reprezentacinę funkciją turinčių leidinių rengimui. Reprezentacinis leidinys – leidybos ir poligrafine kultūra išsiskiriantis elitinis leidinys, skirtas šalies kultūros, ekonomikos, politikos ir kitų visuomeninio gyvenimo reiškinų reprezentacijai nacionaliniu ir tarptautiniu lygmenimis. Tarp reprezentacinių leidinių reikšmingą vietą užima albumas, skirtas Vytauto Didžiojo 500-osioms mirties metinėms.¹ Palyginti su kitais reprezentaciniais leidiniais, albumas pasižymi spaudos ir popieriaus kokybe, dideliu formatu (36 x 28 cm), papildomai įdedamomis iliustracijomis, jame esančios ikonografinės medžiagos gausa. Albumas pristato Nepriklausomos Lietuvos 1918–1940 m. politikos, ekonomikos, kultūros ir kitus visuomeninio gyvenimo reiškinus.

Apie albumo leidybos ir platinimo procesus informaciniu požiūriu vertingiausia medžiaga saugoma Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA).

LCVA esančiame Vytauto Didžiojo komiteto (toliau – VDK) fonde (f. 1640) rastos albumo leidėjų pažymos, informuojančios, kad albumas leidžiamas VDK pritarant bei dokumentai, susiję su būsimu albumo struktūra, ikonografinė medžiaga, irišimu, platinimu ir kaina. Švietimo ministerijos fonde (f. 391) yra dokumentų, susijusių su finansiniais albumo leidybos klausimais. Kauno muitinės fonde (f. 398) yra informacijos apie vieną iš albumo sudarytojų – Henriką Serafiną. Pora šio leidėjo nedidelės apimties laišku Liudui Girai saugoma Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriaus (toliau – LNMMB RKRS) Liudo Giros dokumentų fonde (F7-753). Glaustų žinių apie albumą yra nagrinėjamojo laikotarpio spaudoje. Reklaminiame albumo lapelyje,² „Vytauto Didžiojo komiteto atliktų darbų apžvalginiam biuletenyje Nr. 1“³ ir žinutėse periodiniuose leidiniuose⁴ informuojama apie albumui spausdinti panaudotą popieriaus rūšį, leidinio formata, apimtį, svorį, jame esančių nuotraukų skaičių, pateikiama šiek tiek žinių apie leidinio platinimą ir dalies lėšų, gautų, pardavus albumus, skyrimą Vytauto Didžiojo muziejaus statybai. Albumo, skirto Vytauto Didžiojo 500-osioms mirties metinėms, leidimo iniciatorius, kaip nurodoma pačiame leidinyje, buvo karininkas Vladas Čekauskas. Šios asmenybės svarbiausi biografiniai faktai pateikiami Lietuvos nacionalinio muziejaus parengto leidinio „Lietuvos kariuomenės karininkai, 1918-1953“ antrajame tome.⁵ Būsimasis karininkas 1917 m. baigė Veiverių mokytojų seminariją, vėliau mokėsi Kauno meno mokykloje. Tarnybą Lietuvos kariuomenėje Čekauskas pradėjo 1919 m. kovą, tarnavo Artilerijos skyriuje raštininku. 1920 m. pabaigoje jam buvo suteiktas administracijos vyresniojo leitenanto laipsnis, 1930 – kapitono laipsnis. Šio žmogaus likimas susiklostė tragiškai. 1943 m. jis buvo suimtas gestapo ir tų pačių metų pabaigoje lagerio ligoninėje nužudytas lenkų sanitarų, įtarusių, kad yra dalyvavęs nepriklausomybės kovose su lenkais.

„Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumo, 1430–1930“ antraštiniame lape yra įrašas, kad knygą parengė Henrikas Serafinas. Moksleiviams skirtame žurnale „Aušrinė“ (1910–1933) rašoma, kad jis buvo vienas iš 1920–1926 m. veikusios socialistinės jaunuomenės sąjungos „Draugas“, steigėjų.⁶ Tarpukariu leistas ekonomikos žurnalas „Lietuvos ūkis“ informuoja, kad Serafinas nuo 1923 m. balandžio 1 dienos ėjo Finansų ministerijos Prekybos departamento kanceliarijos vedėjo pareigas.⁷ Nuo 1926 m. balandžio 1 dienos Finansų ministro įsakymu jam buvo paskirtas 10-ies procentų priedas prie pagrindinio atlyginimo.⁸ LCVA esančiame Kauno muitinės fondo (f. 398) viename iš dokumentų Serafinas pasirašinėja Finansų ministerijos Prekybos departamento kanceliarijos vedėjas,⁹ o 1927 m. sausį – „Muitinių skyriaus vedėjas“.¹⁰

Albumo, skirto Vytautui Didžiajam, atsiradimą

Vytauto Didžiojo mirties 500 metų albumas, 2008

lėmė tam tikros istorinės-politinės aplinkybės. Po 1926 m. gruodžio 17 d. perversmo autoritarinis režimas ieškojo priemonių, galinčių padėti nuraminti tautą, ugdyti pagarbą tautos vadui.¹¹ Vienu iš būdų tapo tautinis herojus. Tautos didvyriu buvo pasirinktas Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas. Minint 500 metų nuo kunigaikščio Vytauto mirties, 1930-ieji Nepriklausomoje Lietuvoje buvo paskelbti Vytauto Didžiojo metais. Tais pačiais metais suakties minėjimui organizuoti ir koordinuoti įsteigtas Vytauto Didžiojo komitetas, kurio pirmininku iki 1934 m. buvo švietimo ministras Konstantinas Šakenis,¹² sekretoriaus pareigas šiame komitete ėjo pulkininkas leitenantas Vladas Braziulevičius¹³ (Tokia pavardės forma buvo iki 1939 m. rugpjūčio, vėliau – Braziulis). Kuriant tautos didvyrio kultą, iš menininkų buvo tikimasi tautiskumą puoselėjančios, piliečių patriotizmą ugdančios kūrybos. Įgyvendinant šį tikslą, Lietuvos miestuose ir miesteliuose statomi paminklai ir paminkliniai kryžiai, tautą telkė ir patriotizmą skatino grandiozinis renginys – Vytauto Didžiojo paveikslų kelionė per Lietuvą. Tautinio herojaus atminimą siekta įamžinti ir spausdintu žodžiu. Nagrinėjamoju laikotarpiu pasirodė įvairios apimties spaudinių apie kunigaikštį Vytautą – pradedant smulkiais lapeliais, atvirukais, baigiant solidžiomis istorinėmis studijomis. Vytauto Didžiojo asmenybei ir žygiams buvo skirtas Istorijos draugijos leisto žurnalo „Praeitis“ (1930–1933) 2-asis tomas.¹⁴ Apie 1930 m. Lietuvoje taip pat buvo išleista keletas albumų, skirtų Vytauto Didžiojo atminimui įamžinti.¹⁵

Kraštą apėmusios patriotinės nuotaikos nepalenkė ir albumo leidėjų – karininko Vlodo Čekausko ir valstybės tarnautojo Henriko Serafino.

1930 m. rugsėjo 11 d. vyresnysis leitenantas Čekauskas parašė prašymą VDK išleisti Vytauto Didžiojo jubiliejinį albumą.¹⁶ Leidėjas rašė, kad „<...> albume tilps atvaizdai žymių, stovinčių prie valdžios vairo ir šiaip žmonių, nuotraukos kelionės Vytauto Didžiojo paveikslu po Lietuvą, nuotraukos įvairių iškilnių sąryšių su jubiliejum <...>“.¹⁷ Trisdešimt penktajame VDK prezidiumo posėdyje Čekausko prašymas buvo patenkintas, „<...> su sąlyga, kad iš anksto nebus renkamos jam [albumui] prenumeratos iš įstaigų ir pavienių asmenų“.¹⁸ 1931 m. birželį Čekauskas rašė: „Gavęs leidimą neatidėliojant pasikviečiau šiam darbui reikalingus asmenis ir pradėjome rinkti albumui reikalingą medžiagą“.¹⁹ Analizuojant archyvinis šaltinius, matyti, kad klausimais, susijusiais su albumo nuotraukomis, rūpinosi abu leidėjai. Norėdamas įsigyti nuotraukų, Vytauto Didžiojo paveikslų kelionės po Lietuvą tematika, Čekauskas kreipėsi į VDK.²⁰ Leidėjas prašė komiteto paramos apmokant kelionės išlaidas „<...> į Šiaulius, Klaipėdą, Panevėžį ir kitur <...>“.²¹ Leidėjai, norėdami įsigyti nuotraukų, kreipėsi ir į užsienio lietuvius. 1932 m. „Vilniaus rytojus“ rašė: „Dabar Lietuvoje ruošiamas išleisti tų sukaktuvių paminėjimui didelis gražus albumas, kuriame leidėjai nori atvaizduoti visus pasaulio lie-

tuvius. Tuo reikalu albumo leidėjai kreipiasi ir į visus užsienio lietuvių veikėjus ir organizacijas, be pažiūrų skirtumo, vėliausiai iki šių metų kovo 15 dienos atsiųsti savo atvaizdus su paaiškinimu, kuriuos įdėsime į albumą.“²² Ruošiant albumą spaudai, buvo susidurta su įvairiomis kliūtėmis. Fotografuojant ministerijų ar kitų įstaigų tarnautojus, reikėjo net kelis kartus derinti fotografavimo laiką. Pasitaikydavo atvejų, kai į tas pačias įstaigas fotografai buvo siunčiami pakartotinai. Didžioji dalis nuotraukų buvo daromos V. Čekausko lėšomis. Ikonografinės medžiagos albumo leidėjams pateikdavo ir atskiri asmenys. Iš Serafino rašto laiško Liudui Girai sužinome, kad rengiant albumą Gira buvo paskolinęs Serafinui nuotrauką, kurioje nufotografuota „Vilties“ (1907–1915) pirmoji redakcija.²³ Minėtina, kad leidinyje yra „Spindulio“ spaustuvės darbuotojų, dalyvavusių albumo leidybos procese, fotografija. Nėra žinoma, kurie fotografai gamino albumui skirtas nuotraukas periferijoje. Tačiau leidinio gale esantis įrašas informuoja, kad Kaune veikusių įstaigų ir jose dirbusių žmonių nuotraukas pagamino fotografai B. Mirbachas ir J. Dukas. Yra žinoma, kad apie 1933 m. Kaune veikė B. Mirbacho fotodirbtuvė „Ideal“.²⁴

Pirmajame albumo skyriuje yra medžiaga, susijusi su Vytauto Didžiojo žygiais ir Vytauto Didžiojo metų iškilnių paminėjimu. Čia pateikiami Vytauto Didžiojo jubiliejinio komiteto ir jo skyrių narių portretai, nemažai vietos užima vaizdai, susiję su Vytauto Didžiojo paveikslų kelione per Lietuvą ir kitais tautos didvyrio mirties sukaktuvėms skirtais renginiais. Skyrių antraštės leidžia daryti prielaidą, kad medžiagos atranka albumui, greičiausiai, buvo susijusi su tiksline auditorija. Todėl neatsitiktinai į leidinį buvo įtraukti valstybės ir vyriausybės įstaigų pareigūnai ir tarnautojai, įvairių miestų apskričių viršininkų įstaigų tarnautojai, aukšto rango kariškiai, muitininkai, mokesčių inspektoriai, visų konfesijų karo kapelionai ir kt. Tikėtina, kad būtent šie žmonės sudarė didžiąją albumo prenumeratorių dalį. Leidinyje nemažai vietos skiriama Lietuvos, nuo 1930 m. Vytauto Didžiojo universiteto profesūrai bei personalui. Lietuvos laikinojoje sostinėje 1922 m. įkurtas universitetas buvo vienintelė tuo metu lietuviška aukštoji mokykla, tapusi šalies kultūros, mokslo bei modernios minties židiniu. Švietimo svarbą to meto Lietuvoje rodo ir leidinyje pristatomi mokytojų seminarijų, gimnazijų ir kitų aukštesniųjų mokyklų mokytojai bei dėstytojai. Valstybės teatre buvo sukurtos pirmosios Nepriklausomos Lietuvos 1918–1940 m. operos, dramos, baletai, vykdavo įvairių sukaktuvių minėjimai, kuriuose susirinkdavo valstybės politinis ir kultūrinis elitas. Todėl neatsitiktinai į albumo leidėjų akiratį pateko Valstybės teatro vadovybės, artistų, orkestro muzikantų nuotraukos. Įtraukiant į albumą to meto rašytojų fotografijas, buvo atsižvelgta į dalyvavimą visuomeninėje veikloje ar gautus apdovanojimus. Leidinyje yra tautinio atgimimo dainiaus Jono Mačiulio-Maironio, rašytojo,

Nukelta į 3 psl.

Atkelta iš 2 psl.

publicisto, literatūros istoriko kunigo Juozo Tumo-Vaižganto, rašytojos ir visuomenės veikėjos Sofijos Čiurlionienės-Kymantaitės portretai. Į albumą pateko Bičiūno, Minclovo ir Vienuolio fotografijos. Šių rašytojų kūriniai pripažinti vertais dėmesio Vytauto Didžiojo mirties 500 metų jubiliejui skirtame literatūros kūrinių konkurse. Nepamiršti Mažosios Lietuvos visuomenės veikėjai – rašytojas ir filosofas Vydūnas bei lietuvių spaudos leidėjas ir publicistas Martynas Jankus. Prezidento Antano Smetonos susitikimo su buvusiais laikraščio „Viltis“ bendradarbiais nuotrauka, svarbesnių periodinių leidinių redaktorių ir redakcijų kolektyvų nuotraukos, lietuvių ir latvių žurnalistų susitikimų vaizdai liudija ne tik apie informacinę, bet ir propagandinę spaudos funkciją to meto Lietuvoje. Visuomeninių organizacijų tarpe žymią nuotraukų dalį sudaro Šaulių sąjungos vaizdai. „Trimitas“ pastebėjo, kad „Šauliški vaizdai albume pirmąją. Tai ir suprantama, nes šauliai daugiausia yra pasidarba- vę Vytauto D. jubiliejų ruošdami ir įvairiose iškilmėse dalyvaudami”.²⁵ Albume esančios bankų, prekybos ir pramonės įmonių nuotraukos patvirtina, kad solidžiu leidiniu siekta pristatyti mokslo ir ūkio pasiekimus, ieškoti naujų rinkų. Į leidinį taip pat buvo įdėtos žymių Lietuvos vietovių nuotraukos, pavyzdžiui, seniausia Lietuvoje Zapyškio (Kauno apskritis) bažnyčia, kurią, kaip manoma, galėjo pastatyti Lietuvos didysis kunigaikštis Vytautas, Simono Daukanto piliakalnis ties Papilės miesteliu (Šiaulių apskritis), Biržų pilies griuvėsiai ir kt. Galima daryti prielaidą, kad šių nuotraukų pateikimas rodo, kad albumo leidėjai siekė ugdyti visuomenės patriotizmą. Leidinyje nemažai vietos skiriama ir fotografijoms, susijusioms su Amerikos lietuviais bei jų visuomenine bei kultūrine veikla. Albume yra nuotraukų, vaizduojančių 1929–1931 m. vykusias Amerikos lietuvių ekskursijas į Klaipėdą, iškilmingus Vytauto Didžiojo mirties sukaktuvių minėjimus Baltimorėje. Aktyvią kultūrinę lietuvių veiklą už Atlanto liudija leidinyje esančios įvairių periodinių leidinių redaktorių ir bendradarbių, teatro artistų, Čikagos ir Detroito chorų dainininkų fotografijos. Kadangi nagrinėjamoju laikotarpiu buvo leidžiama įvairių „albumėlių“ Vytauto Didžiojo garbei, leidėjai prašė komi-

teto, kad jiems būtų išduota pažyma, informuojanti, jog albumas leidžiamas VDK pritariant, ir kad dalis pelno už parduotą albumą bus skiriama Vytauto Didžiojo karo muziejaus (toliau – VDKM) statybai.²⁶ Anot Čekausko ir Serafino, „<...> toksai pažymėjimas yra reikalingas visuomenės pasitikėjimui sutvirtinti, nes buvo renkamas jau nekartą įvairios prenumeratos tokio albumo vardas ir pažadai nebuvo išpildyti, todėl pasitikėjimas jo išleidimu yra pašlijęs”.²⁷ Reikėtų priminti, kad oficialiai Karo muziejus buvo atidarytas 1921 m. vasario 16 dieną.²⁸ Bėgant metams senasis Karo muziejus pastatas paseno, tapo pavojingas eksponatų laikymui dėl gaisro pavojaus, todėl XX a. trečiojo dešimtmečio pabaigoje imta svarstyti galimybę statyti naują muziejų pastatą. 1930 m., minint Vytauto Didžiojo mirties 500-ąsias metines, buvo pašventintas naujojo Karo muziejaus pastato kertinis akmuo ir muziejui suteiktas Vytauto Didžiojo vardas.²⁹ (Būtent naujojo muziejaus pastato statybai turėjo būti paaukota

dalis lėšų už parduotus albumus. Reprezentacinis leidinys buvo platina- mas ne tik Lietuvoje, bet ir už Atlanto. Šiuo tikslu Vytauto Didžiojo albu- mo administracija į JAV siuntė Ky- bartuose gyvenantį draudimo ben- drovės „Lietuva“ agentą Jokūbą Baro- ną. VDK prašė išduoti Baronui vizą į JAV.³⁰ Serafinas pažadėjo, kad nuo kiekvieno išplatinto Amerikoje albu- mo VDM statybos reikalams mokės po 2 dolerius.³¹ Po kelių dienų rašy- tame dokumente albumo leidėjai pa- sižadėjo už išplatintus albumus Ame- rikoje VDM statybai „sumokėti žymią dalį pelno”.³² VDK kreipėsi ir į Lie- tuvos generalinį konsulą Niujorke, prašydamas paremti leidinio platin- toją, taip pat išaiškinti, ar jo veikla nėra nukreipta į savanaudiškus tiks- lus.³³ Platinant albumą, buvo tiki- masi Amerikos lietuvių paramos. ³⁴ „Vilniaus rytojus” rašė, kad „albu- mas bus viso pasaulio lietuvių atmi- nimo ženklų, puoš svečių kambarius ir kukles lentynas, dalykas retas – at- sitinkas kartą per 500 metų <...>”.³⁵ Albumo platinimas JAV liudija ne

tik ryšio su ten gyvenančiais lietuviais palaikymo ir puoselėjimo svarbą, bet ir albumo leidėjų siekius pristatyti įvairius visuomeninio gyvenimo reiškinius už Lietuvos ribų.

Prabangus albumas buvo spausdinamas „Spindulyje” – didžiausioje ir moderniausioje spaustuveje tarpukario Lietuvoje. Šioje poligrafijos įmonėje veikė spaus- tuvė, litografijos, cinkografijos ir of- seto skyriai, knygrišykla.³⁶

Pastebimi skirtumai apie albumo kainą reklaminiame lapelyje ir ar- chyvuose dokumentuose. Pastaruosiuose albumo kaina be įrišimo nu- rodyta – 40 Lt.³⁷ Knygos reklaminiame lapelyje rašoma, kad atsižvelgiant į albu- mo spausdinimui panaudoto popieriaus kokybę bei spaudos darbų brangumą, nustatyta albumo kaina yra 50 litų.³⁸ Tačiau užsakiusiems albu- mą iki 1931 m. gruodžio 31 d. ir įmo- kėjusiems avansu nemažiau 10 lt. lei- dinys kainavo 40 lt.³⁹ Už albumo įri- šimą turėjo būti mokama atskirai. Kaina priklausė nuo įrišimo tipo ir medžiagos. Leidėjai rašė, kad „<...> kaina apdarų labai įvairi ir už juos jo- kio pelno nelieka, nes mes statome klientams už aptaisus tokią kainą, kiek mums patiems kaštuoja”.⁴⁰ Pir- kėjai negailėdavo pinigų albumams. Pasitaikydavo tokių, kurie įsigydavo prabangiai įrištus albumus, kainuo- jančius ir 90 litų.⁴¹ Suteikti albumui menišką išvaizdą planavo knygri- šys Zigmas Malašauskas.⁴² Jis VDK buvo pateikęs pora albumo įrišimo projektų „moderniame stiliuje”. Ta- čiau nerasta jokių įrodymų, kad šis žmogus būtų įrišęs bent vieną albumą, skirtą Vytautui Didžiajam.

Apibendrinant galima teigti, kad albumo, skirto Vytautui Didžiajam, lei- dyba buvo stambus Nepriklausomos Lietuvos 1918–1940 m. projektas, ku- riame dalyvavo albumo sumanytojai ir leidėjai, straipsnių apie Vytautą pa- rašęs istorikas Šležas, fotografai, kny- gos dailininkai, redaktoriai, teksto vertėjai. Albumo atsiradimas – iš- skirtinis to meto knygų leidybos isto- rijos reiškinys. Albumu siekta repre- zentuoti Lietuvos valstybės politi- kos, ekonomikos, kultūros ir kitus visuomeninio gyvenimo reiškinius, susiejant juos su patriotinėmis to laikmečio nuotaikomis. Leidinys tu- rėjo didelės reikšmės palaikant ir puoselėjant ryšius su Amerikos lie- tuviais. □

Išnašos

1. Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas, 1430–1930 = Album commémoratif du 500-ème anniversaire de la mort de Vytautas le Grand = Album in commemoration of 500-th anniversary of the death of Vytautas the Great = Album zum Andenken an Vytautas den Grossen anlässlich der 500-jährigen Feier seines Todes. Spaudai paruošė H. Serafinas. [Kaunas]: [s.n.], 1933(Kaunas: „Spindulio” sp.). 474 p., iliustr.
2. Vytauto Didžiojo 500 mt. mirties sukaktuvėms paminėti albumas: [knygos reklama]. [Kaunas]: [s.n.], [1930]. [1] p.
3. Vytauto Didžiojo komiteto atliktų darbų apžvalginis biuletenis Nr. 1. Kaunas: s.n., 1932. 30. [1] p.
4. Stambus albumas. Lietuvos aidas, 1931, rugs. 7 (nr. 201), p. 9; Luk, J. Albumas Vytauto Didžiojo mirties 500 sukaktuvėms paminėti. Lietuvos aidas, 1932, geg. 6 (nr. 101), p. 3; Bruklys, K. Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti albumas, 1430–1930. Trimitas, 1933, nr. 43, nenumeruota; Alseika, Vytautas. Albumas Vytauto Didžiojo mirties 500 metų sukaktuvėms paminėti, 1430–1930. Naujoji Romuva, 1934, nr. 162, p. 143.
5. Čekauskas, Vladas. In Lietuvos kariuomenės kari- ninkai, t. 2. Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus, 2002, p. 271–272.
6. Lietuvos socialinės jaunomenės „Draugo” są- jungos įstatai. Aušrinė, 1920, nr. 3, p. 17.
7. Pono Finansų prekybos ministerio įsakymai. Lie- tuvos ūkis, 1926, nr. 6, p. 197.
8. Ten pat.

9. [Lietuvos Respublikos Finansų ministerijos Prekybos departamento direktoriaus J. Norkaičio ir Kanceliarijos vedėjo H. Serafino aplinkraštis visoms muitinėms]. 1926, va- sario 11. LCVA, f. 398, ap. 2, b. 17, lap. 21.
10. [Muitinės departamento raštas visoms muitinėms]. 1927, sausio 8. Ten pat, lap. 1.
11. Mačiulis, Dangiras. Vytauto Didžiojo Vėliau šias pa- reigas ėjo Juozas Tonkūnas (žr. Ališauskas, Kazys. Vytau- to Didžiojo komitetas. Lietuvių enciklopedija, t. 34. Bos- tonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1966, p. 391)
12. Mačiulis, Dangiras. Vytauto Didžiojo metų (1930) kampanijos prasmė. Lituanistika, 2001, nr. 2, p. 59.
13. Praeitis. Redaguoja Augustinas Janulaitis, t. 2. Kau- nas: Lietuvos istorijos draugija, 1933 (Kaunas: Akc. „Var- po” b-vės sp.) 514 p., [10] portr. lap.
14. Čia turimi omeny albumai – D.L.K. Vytauto didž. 500 m. jo mirties sukaktuvėms paminėti albumėlis: 1430–1930. Kaunas: leido S. Karalius, [1930] (Kaunas: S. Josele- vičiaus sp.). 50 p., iliustr. ir D.L.K. Vytauto jubiliejinių 1930 m. iš jo kelionės po Lietuvą ir Lietuvos miestų, miestelių vaizdai su jų trumpais aprašymais: albomas 1930 m. Kau- nas: išleido S.K. – J.N., 1931(Kaunas: S. Joselevičiaus sp.). 152 p., iliustr.
15. [Vyr. leitenan[to] Vlodo Čekausko prašymas Vytauto Didžiojo Komitetui]. 1930, rugsėjo 11. LCVA, f. 1640, ap. 2, b. 22, lap. 110.
16. Ten pat.
17. Trisdešimt penktoji Vytauto Didžiojo komiteto pre- zidiumo posėdis 1930 Vytauto Didžiojo m. rugsėjo m. 13 d. 13 val. Valstybės Tarybos rūmuose, protokolo Nr. 35 ištrauka. Ten pat, lap. 111.
18. [Čekausko, Vlodo, gyv. Kaune, Malūnų gatvė 52

- b. Nr. prašymas Jo Ekscelencijai Ponui švietimo ministri- rui]. 1931, birželio 11. LCVA, f. 391, ap. 4, b. 1918, lap. 2, 2 antra pusė, toliau – a. p.
19. [Vlodo Čekausko pareiškimas Vytauto Didžiojo Ko- mitetui]. 1931, birželio 5. LCVA, f. 1640, ap. 2, b. 22, lap. 11. o metų (1930) kampanijos prasmė
20. Vlodo Čekausko pareiškimas Vytauto Didžiojo Komitetui. 1931, 20 liepos 10.
21. Ten pat, lap. 12.
22. Vytauto Didžiojo albumas. Vilniaus rytojus. 1932, vas. 3 (nr. 10), p. 4.
23. [Henriko Serafino laiškas Liudui Girai]. 1932, gru- odžio 2. LNMMB RKRS, F7-753, lap. 1.
24. Kaminskas, Mindaugas. Kauno komercinė fotografija 1918–1940”. Iš Panevėžio praeities: fotografijos konteks- tas ir paveldas. Panevėžys: Panevėžio kraštotyros muziejus, 2006, p. 51.
25. Lituanistika, 2001, nr. 2, p.
26. Bruklys, K. Vytauto Didžiojo mirties 500 metų su- kaktuvėms paminėti albumas, 1430–1930. Trimitas, 1933, nr. 43, nenumeruota. [Vytauto Didžiojo 500 mt. mirties sukakt. paminėti albumo leidėjų pareiškimas Vytauto Didžiojo Komitetui]. 1931, lapkričio 25. LCVA, f. 1640, ap. 2, b. 22, lap. 13.
27. Ten pat.
28. Vytauto Didžiojo Karo muziejus 1921–2001 = Mi- litary Museum of Vytautas the Great, 1921–2001. Suda- rytojai Aušra Jurevičiūtė ir Rimas Banaitis; vertė Jūratė Vai- cėnionienė. [Kaunas: VDKM], p. 2.
29. Ten pat, p. 6.
30. Vytauto Didžiojo Komiteto sekretoriaus V. Bra- ziulevičiaus ir reikalų vedėjo P. Žaltausko raštas Ponui Ame- rikos Jungtinių Valstybių konsului Kaune. 1934, rugsėjo 13. LCVA, f. 1640, ap. 2, b. 22, lap. 52.

31. Vytauto Didžiojo mirties 500 m. sukaktuvėms pa- minėti albumo administracijos raštas Vytauto Didžiojo Ko- mitetui. 1934, rugsėjo 26. Ten pat, lap. 53.
32. [Vytauto Didžiojo komiteto sekretoriaus V. Bra- ziulevičiaus ir reikalų vedėjo P. Žaltausko pažymėjimas dėl albumo platinimo JAV]. 1934, rugsėjo 29.
33. Ten pat, lap. 54.
34. [Vytauto Didžiojo Komiteto sekretoriaus V. Bra- ziulevičiaus ir reikalų vedėjo P. Žaltausko prašymas Lietuvos Generaliniam konsului New Yorke]. 1934, spalio 6. Ten pat, lap. 55.
35. [Vytauto Didžiojo mirties 500 m. sukaktuvėms pa- minėti albumo administracijos raštas Vytauto Didžiojo Ko- mitetui]. 1934, rugsėjo 26. Ten pat, lap. 53.
36. Vytauto Didžiojo albumas. Vilniau Stonienė, Van- da. Lietuvos Respublikos knyga (1918–1940). Vilnius: Versus aureus, 2006, p. 66.
37. [Vytauto Didžiojo mirties 500 m. sukakt. pami- nėti albumo leidėjų pareiškimas Vytauto Didžiojo Ko- mitetui. 1932, kovo 8]. LCVA, f. 1640, ap. 2, b. 22, lap. 17.
38. Vytauto Didžiojo 500 mt. mirties sukaktuvėms pa- minėti albumas: [knygos reklama]. Vytauto Didžiojo 500 m. mirties sukaktuvėms paminėti albumo leidėjai. [Kau- nas]: [s.n.], [1930]. [1] p.
39. Ten pat.
40. Ten pat.
41. [D. L. K. Vytauto Didžiojo Komiteto Šančių sky- riaus raštas Valstybės saugumo D-to Ypatingojo skyriaus viršininkui]. 1934, gegužės 23. LCVA, f. 1640, ap. 2, b. 22, lap. 39.
42. Apie Zigmą Malašauską Žr. Taukinaitytė- Narbutienė, Rūta. Pirmosios Nepriklausomybės laikų knygri- šys Zigmas Malašauskas. Knygotyra, 2018, t. 71, p. 275–s rytojus. 1932, vas. 3 (nr. 10), p. 4.

Bendra laureatų nuotrauka. Viduryje – kultūros ministras M. Kvietkauskas.

A. Petraitytės nuotraukos Lina Lapelytė (kairėje) ir M. Kvietkauskas

Šviesos nešėjų pagerbimas Kultūros ministerijoje

Astrida Petraitytė

Kultūrininkų bendruomenei įprasta – bent iš dalies tikrai pagrįsta – dejuoti dėl per menko valstybės, jos valdžios dėmesio, dėl skurdo sąlygų ir pan. Kultūros (meno) ir valstybės santykius apibendrintai įvertinti sunku: Kultūros ministerija (valstybės įgaliota kuruoti šią sferą) turbūt galėtų paminėti įvairias paramos ir įvertinimo formas, tarp jų – premijas.

Gal ir ne apie istorinį lūžį, bet apie svarbų žingsnį, Kultūros ministerijos būtent šiemet žengtą, galime kalbėti – įsteigtos premijos menininkams, pelniusiems prestižinius tarptautinius apdovanojimus.

Kaip problema šis klausimas iškilo po įspūdingo mūsų menininkų trijulės – kompozitorės Linos Lapelytės, dramaturgės Vaivos Grainytės, režisierės, scenografės Rugilės Barzdžiukaitės – Venecijos bienalėje gegužę pelnyto „Auksinio liūto“. (Galime prisiminti: „Bienalės komisija Lietuvą apdovanojo už eksperimentinę paviljono dvasį, netikėtą požiūrį į šalies pristatymą ir kūrybingą erdvės pritaikymą brechtiškai operai, taip pat už išradingą sąveiką su Venecijos miestu ir jos gyventojais. „Saulė ir jūra (Marina)“ yra poilsio ir šiuolaikinio gyvenimo kritika, sudainuota eilinius žmones ikūnijančių atlikėjų ir savanorių lūpomis“).

Buvo proga prisiminti, kad olimpiadose ar kitose tarptautinėse varžybose prizines vietas užėmusiems sportininkams valstybė skiria piniginius apdovanojimus, o štai menininkai, skinantys pasaulinius laurus, lieka nepagerbti... Taigi kultūros ministras Mindaugas Kvietkauskas pasirodė iniciatyvus Lietuvos vardą garsinančių menininkų „advokatas“ (čia kuo nuoširdžiausias komplimentas jam) ir tokios premijos jau šiemet numatytos.

* * *

Rugsėjo 20-ąją Kultūros ministerijos Baltojoje salėje įvyko iškilminga apdovanojimų ceremonija. Ji tarsi tradicinė – mat ne pirmus metus kultūros žmo-

nėms įteikiami garbės ženklai „Nešk savo šviesą ir tikėk“. Šįkart, tikėkimės, pradėta ir nauja tradicija – ceremonija tapo „dvinare“: greta šių ženklų, teikiamos premijos už pasiekimus reikšminguose tarptautiniuose konkursuose.

Renginį pradėjo (ir vėliau tarp sveikinimų įsiterpė) muzika. Seserų Joanos (arfa) ir Elenos (violončelė, vokalas) Daunyčių duetas tikrai perteikė tą „universaliją“, „karališkąją“ šviesą, apie kurią sukosi sveikinimo kalbos – nuskambėjo Marcelio Tournier „Ryte“, Enrique's Granados „Ispaniškas šokis“ ir kt. Ministrui Kvietkauskui neprisireikė daugžodžiauti, berti banalybes – literatūros žinovas pasitelkė Česlovo Milošo žodžius apie universaliją, bet nuolat besikeičiančią šviesą – aukštų sferų ir žemų dažnių, taip suteikdamas gilesnę prasmę kiek banalokai pompastiškai skambančiam apdovanojimui...

Lietuvos kultūros ir meno tarybos (patariamojo balso teisę turinčios ekspertų grupės) pirmininkės Laimos Kreivytes kalba taip pat buvo trumpa ir tiesiogine prasme poetiška – ji padeklamavo Vytauto Mačernio eilėraštį „Aš pažinau karalių tavyje“ („Aš pažinau karalių tavyje iš žingsnių aido/ Ir iš akių blizgėjimo aštraus,/ Nors kartais jos iš tavo liūdno ir pailgo veido/ Man švietė giedrumu audros nuskaidrinto dangaus. <...>“)

Garbės ženklai „Nešk savo šviesą ir tikėk“ šiemet suteikti šešioms kultūros šviesuoliams – tapytojui, grafikui, režisieriui Stasiui Eidrigevičiui, kompozitoriui Linui Rimšai, dirigentui, pedagogui Martynui Staškui, rašytojui, žurnalistui, redaktoriui, vertėjui Laimonui Inui, „Kultūros barų“ vyriausiajai redaktorei Laimai Kanopkienei, choreografei Leokadijai Dabužinskaitei. Tiesa, ne visi galėjo ceremonijoje dalyvauti – štai Varšuvoje įsikūrus, plačiai pasaulyje savo darbus pristatęs dailininkas Stasys Eidrigevičius šiuo metu Japonijoje; Linui Rimšai renginyje atstovavo Kompozitorių

Joana ir Elena Daunytės

sąjungos pirmininkas Mykolas Natalevičius.

Gal ir ne visų apdovanojimų „spinduliai“ yra pasiekę plačią auditoriją, bet štai galiu asmeniškai paliudyti „Kultūros barų“ redaktore Laimą Kanopkiene pasišventusiai vykdant kultūrinę misiją, nors žurnalui tenka patirti ir „liesųjų karvių“ (striukų dotacijų) metus... Gal kartais ir per vėlai, per retai prisimenami „nematomieji“ kultūros lauko triūsliai... O štai ir viešai regimas Operos ir baletų teatro dirigentas Martynas Staškus prisipažino, kad tai pirmasis jo gautas įvertinimas...

Premijos už tarptautinius pasiekimus įteiktos dviem kūrėjų grupėms. Viena premija, natūralu, skirta operos-performanso „Saulė ir jūra“ autorėms, šiuo kūriniu pelniusioms Venecijos bienalės pagrindinį apdovanojimą (opera nuo bienalės atidarymo pavasarį bene porą kart per savaitę bus rodoma iki uždarymo lapkritį). Premija įvertintos Lina Lapelytė, Vaiva Grainytė, Rugilė Barzdžiukaitė kartu su Lietuvos paviljono komisare Rasa Antanavičiūte ir kuratore Lucia Pietrouisti. Apdovanojimą už visą kūrėjų penketą atsiėmė kompozitorė Lapelytė, padėkos žodyje pažymėjusi, kad tai ir visų ankstesnių šios bienalės dalyvių įvertinimas.

Kita premija pagerbti filmo „Laiko tiltai“ kūrėjai – režisieriai Kristine Briede ir Audrius Stonys, prodiuseriai Uldis Cekulis, Algimantė Matelienė ir Arūnas Jonas Matelis. Ši juosta (nusakoma kaip „meditatyvi dokumentinė kino esė“) Šanchajaus tarptautiniame kino festivalyje šiemet pelnė „Auksinę taure“. Į ceremoniją atvyko visa tarptautinė (lietuvių-latvių) komanda. Stonys, atitardamas ceremoniją persmelkusiam šviesos motyvui, priminė latvių dokumentininko Herco Franko žodžius: filmuojame žemę, bet nepamirštame, kad virš mūsų – dangus...

Padėkos žodį taria režisierius A. Stonys (trečias iš d.)

*<https://www.7md.lt/daile/2019-05-10/Triumfas-Venecijos-bienaleje-pirma-karta-Lietuva-ivertinta-Auksiniu-liutu>

Fluxus renginiai Kaune priminė linksmą karnavalą

Atnaujinto fluxus kabineto eksponatai

Algis Vaškevičius

Neseniai Kauno paveikslų galerijoje atidarytas atnaujintas Jurgio Mačiūno fluxus kabinetas, o vidurnaktį surengtas linksmas kopimas į Parodos kalną, kuriame dalyvavo šimtai keisčiausiai apsirengusių ir pasipuošusių kauniečių bei miesto svečių. Renginys įrodė, kad Kaune gimusio ir didžiąją dalį Jungtinėse Amerikos Valstijose praleidusio menininko J. Mačiūno (1931–1978) atminimas yra gyvas.

Šalia namo Kaune, kuriame gimė menininkas yra įrengta J. Mačiūno aikštė, į kurią dėl transporto eismo neįmanoma patekti. Čia prasideda kelias į Parodos kalną, kur ir vyko pagrindinis renginys, pagerbiant Fluxus įkūrėją, Amerikoje žinomą kaip George Maciunas.

Jo vaikystė prabėgo jau gana modernizuotame 4-ojo dešimtmečio Kaune. 1938–1942 m. būsimasis menininkas mokėsi Marijos Pečauskaitės pradžios mokykloje, vėliau – Aušros berniukų gimnazijoje. 1944 m. J. Mačiūnas su tėvais pasitraukė į Vokietiją, kur trejus metus lankė lietuvių gimnaziją, o 1948 m. persikėlė į JAV, studijavo meno istoriją, grafiką, architektūrą Cooper Union meno mokykloje New Yorke. 1954 m. Carnegie technologijos institute Pitsburge jis gavo architektūros bakalauro laipsnį. 1955–1960 m. tęsė mokslus Dailiųjų menų institute, New Yorko universitete, kur studijavo Europos ir Sibiro tautų meną ir kultūrą.

1960 m. kartu su Almiu Šalčiu New Yorke J. Mačiūnas atidarė galeriją AG (pavadintą pagal pirmąsias savininkų vardų raides), kurioje ketino rengti paskaitas, veiksmo koncertus, rodyti nekomercinius, poetinius, eksperimentinius kino filmus. Čia ir gimė fluxus judėjimas. Menininkas rašė manifestus, organizavo koncertus, leido ir apipavidalino fluxus antologijas, periodiką, kūrė hepeningus, akcijas, performansus, conceptualiuosius vaizdinius, objektus, muzikinius ir literatūrinius pokštus, nukreiptus prieš grynąjį „profesionalų“ meną.

Vilniaus savivaldybė įsigijo visą J. Mačiūno kolekciją – 2600 eksponatų. Joje – įvairūs J. Mačiūno darbai, skirti „Film-Makers Cinematheque“, „Film Culture“ žurnalui, J. Meko projektams, išskirtiniai darbai ir dokumentacija, susiję su Soho rajono įkūrimu, darbai ir tekstai iš privataus J. Mačiūno gyvenimo. Kolekcija įkurdinta Jono Meko vizualiųjų menų centre Vilniuje.

Kopimas į Parodos kalną tapo linksmu karnavalu

A. Vaškevičiaus nuotraukos

1999 m. vasario 16 d. Kauno paveikslų galerijoje buvo atidarytas Jurgio Mačiūno fluxus kabinetas. Vėliau galeriją aplankė J. Mačiūno kolegos ir bendražygiai – Ay-O (2001 m.) ir Takako Saito (2002 m.). Abu menininkai surengė parodas bei sukūrė ir galerijai padovanojo įspūdingas fluksiškas instaliacijas. Ay-O „Juodoji skylė“, Takako Saito „Mano mano theatre“ ir „Takako's do it yourself shop. You+Me“.

Dar 1960 m. J. Mačiūnui šovė į galvą biznio planas. Jis po visą Europą išsiuntinėjo laiškus, prašydamas, kad Europos konservų gamintojai atsiųstų jam konservų pavyzdžių, kuriuos jis pasiūlys Amerikos rinkai. Konservai plaukė iš Europos: prancūzai siūlė *pâté de foie* (ančių kepenėlių paštetą), o sovietai atsiuntė *repčaty luk* (svogūnų). Tačiau europiniai konservai amerikiečiams nerūpėjo, tad J. Mačiūno sandėliukas buvo užverstas skardinėmis. Tiesa, tai nenuėjo veltui – neturėdami nei pinigų, nei duonos, Adolfas ir Jonas Mekai mieliai naudojosi Jurgio vaišingumu: patys valgė ir draugus, kurie stebėjosi prabangiais *pâté de foie*, vaišino.

Tad ir atidarant atnaujintą J. Mačiūno fluxus kabinetą Kaune visų lankytojų buvo paprašyta vietoj bilieto atsinešti konservų dėžutę. Renginiui muziejuje artėjant į pabaigą dėžučių buvo surinktas visas kalnas. Kas jų neturėjo, galėjo čia pat įsigyti ir net paragauti kelių rūšių konservų.

Atnaujinto kabineto ekspoziciją pradeda J. Ma-

Bilietas į renginį buvo konservų dėžutė.

čiūno bendražygio japono Ay-o (Takao Iijima) šilografijos kūriniai. Jis žinomas kaip vaivorykštinių hepeningų kūrėjas, ne kartą buvo apdovanotas įvairiose parodose. Kabinete yra šio menininko „Pirštų dėžutės rinkinys“, sukurtas 1964 m. New Yorke.

Kitas japonas Takako Saito su J. Mačiūnu kūrė įvairiausias šachmatų versijas – garso, kvapų, skysčių, priemonių. 2002 m. Kaune jis surengė didelę savo darbų personalinę parodą ir padovanojo porą savo kūrinių.

Kabinete randame ir japonės Mieko Shiomi „Erdvinių poemų“ rinkinį, taip pat kitos japonės, dailininkės muzikės ir Johno Lennono (1940–1980) žmonos Yoko Ono knyga „Greipfrutas“. Itin vertintu yra laikomas garsiojo „The Beatles“ grupės nario J. Lennono kūrinys – 1969 metais jo paties išleistas „Londono dienoraštis“.

Atnaujintame J. Mačiūno fluxus kabinete rasi-

me nemažai jo paties darbų. Tai laikrodžių ciferblatų maketai, „Milo Veneros prijuostė“, „Fluxus įsilaužimo rinkinys“ ir kiti. Teigiama, kad tik pats J. Mačiūnas galėdavo pamatęs sukurtą daiktą nustatyti, ar jis yra fluxus, ar ne.

Jonas Mekas (1922–2019), Amerikos avangardinio kino tėvas tiesiogiai fluxus veikloje nedalyvavo, bet kūrė filmus apie šio judėjimo įvykius ir dalyvius. Čia rasime J. Mačiūno apipavidalintus J. Meko kūrinčius, dizaino pavyzdžius, kurtus Filmų archyvui, taip pat yra J. Meko laiškas, kviečiantis dalyvauti šio kabineto 1999 m. vykusioje akcijoje.

Išties stebinančiame fluxus kabinete rasime ir amerikiečių menininkų Philipo Cornerio, Josepho Beuyso, Larry Millerio, Paulo Sharitso bei kitų, o taip pat ir lietuvių Jolantos ir Jurgio Janavičių, Kęstutis Grigaliūno, Redo Diržio, Antano Obcarsko, Naglio R. Baltušniko, sumaniusio ir neegzistuojančią J. Mačiūno aikštę, kūrinių.

Atnaujinto kabineto atidarymo vakarą gausiai susirinkę ir puikiai nusiteikę lankytojai buvo kviečiami praktiškai išbandyti pasilinksminimo ideologiją – išlaisvinti savo kūrybines galias. Veikė edukacinės zonos ir fluxus pašto menas, buvo galime daugiau sužinoti apie vieną paskutiniųjų J. Mačiūno darbų „Milo Veneros prijuostė“ (1973), buvo galima ją pasimatuoti bei nusifotografuoti.

Atnaujinta Jurgio Mačiūno ekspozicija įrengta siekiant rūpintis tvaraus muziejiaus idėja ir principais – kabinete panaudota ankstesnių muziejiaus ekspozicijų įranga, pritaikyta naujoms reikmėms.

Po kabineto atidarymo „Kaunas 2022“ komanda kvietė į fluxus festivalį ir vieną nuotaikingiausių jo renginių – kopimą į parodos kalną fluxus stiliumi. Pirmą kartą fluxus stiliumi į Parodos kalną kopta pernai. Šiomet jau prieš vidurnaktį policijos pareigūnai užtvėrė į Parodos kalną vedančias gatves ir aukštyn pajudėjo spalvinga žmonių minia. Čia buvo daug labai keistai pasipuošusių asmenų, papuošti buvo ir augintiniai. Vieni į kalną lipo su klounų ar akrobatų rūbais, kiti buvo užsidėję keisčiausias žvėrių kaukes.

Tarp lipančiųjų galėjai pamatyti ir žmogų slidininko kostiumu su slidėmis, ir grupelę, į kalną sunkiai ridenančių didžiulę traktorius padangą. Čia buvo ir balerinos suknele pasipuošusi mergina, ir asmenų, kurie lipo atbulomis. Išradingumui išties nebuvo ribų, vyravo smagi nuotaika, o gyventojai pakeliui mojavo, grojo, net vaišino lipančiuosius.

Ant kalno, šalia paminklo S. Dariui ir S. Girėnui dar kelias valandas vyko smagus renginys. Vieni čia garsiai skaitė eiles ir pasakojo anekdotus, kiti energingai šoko, jaunuoliai, įsitaikę geležinėje lovoje pasakojo įvairias istorijas, čia buvo siūloma paragauti ir įvertinti įvairių skonių gyvūnų maisto, čia galėjai labai garsiai išsirekti ir tas riksmas buvo vertinamas decibelais. Veikti tikrai buvo ką, ir visus apėmusi karnavalinė nuotaika bei puikus oras sukūrė tikrai ypatingą atmosferą, kurią sunku net nupasakoti.

Tikimasi, kad nauja tradicija tapęs renginys ir ateityje gyvuos bei taps puikiu pasirengimu artėjant 2022 metams, kai Kaunas bus Europos kultūros sostinė ir sulauks daugybės svečių iš viso pasaulio.

Regimantas Tamošaitis **KEPENINĖS DEŠROS GATVĖ**

Esė

Anais laikais Kepeninės dešros gatvėje žengiau pirmuosius savo gyvenimo žingsnius, pažinau žmones ir pasaulį, – tai buvo mano jaunystės gatvė. Ne tik mano, bet ir visų mūsų – praėjusio laiko žmonių gatvė. Nepasakyčiau dabar, kad toje gatvėje buvo daug džiaugsmo, anaipol, – žmonės laiką leido vangiai, dažnai dūsaudavo, lėtai valgydavo ir sunkiai virškindavo. Bet ypatingų bėdų nepatirdavo, dūsaudavo tiesiog iš įpročio, kad neišsiskirtų iš aplinkos ir nesiskirtų vienas nuo kito. Gyvenimas buvo sėslus ir ramus, lyg pridusintas, žmonės – panašūs vieni į kitus tarytum koks giminių klanas, o dienos slinko vienodai – visos kaip viena. Nuo pat vaikystės su draugais sukdavome galvas – kaip čia užmušus laiką, – jo visuomet būdavo per daug, to nykaus, neįdomaus, niekam nereikalingo laiko.

Neįdomus laikas, nereikalingi žmonės. Visi jie į pasaulį ateidavo atsitiktinai ir iš pasaulio iškeliaudavo taip pat kažkaip nepastebimai. Buvo žmogus, ir nebėra, o jo išnykimas sukeldavo šioki toki pagyvėjimą nebent artimiausiems giminiams ar kaimynams. Porą dienų artimieji pasišnekėdavo tarpusavyje apie nereikšmingą gyvenimo permainą, o paskui vėl nebūdavo ką veikti.

Ką čia padarius, kad nenumirus, – dažnai girdėdavau sakant, o ir pats kartais taip pasakydavau mintyse ar net balsu. Mirtis Kepeninės dešros gatvėje nieko negąsdino, bet aimanuoti būdavo gera. Toks buvo šios gatvės žmonių elgesio ir bendravimo stilius, taip sakyti įprasdavome nuo mažens ir jau augdami neišsiskirdavome iš bendruomenės. Kaip išsiskirsi, kai kasdien valgai tą pačią dviejų rūšių kepeninę dešrą, matai tuos pačius suvienodėjusius veidus. Visi panašiai nusipenėję, visi kažkuo truputį nepatenkinti ir ieškantys panašaus nepasitenkinimo savo artimojo veide. Bet nieko ypatingo neveikiantys, nes ką nors nuveikti buvo nepaprastai sunku, sėsliai aplinka neleido.

Ar dar kruti, kaimyne? – klausdavo žmonės vieni kitų, susitikdami kur nors prie vartų ar gatvėje, ir su tyliu pasitenkinimu pasitvirtindavo, kad kiekvieno gyvenimas yra tiesiog krutėjimas. Krutantys žmonės – jie niekada neišsišoks, neerzins vienas kito, negriaus įprastos, visiems patogios tvarkos. O kas vyksta už Kepeninės gatvės ribų – niekam nerūpėjo, pasaulis anapus šios gatvės buvo nesvarstomas, nemąstomas ir nematomas.

Vienas pirmųjų mano minties atradimų, kilusių stebint tikrovę, buvo toks: ką žmogus valgo, tuo ir tampa. Valgymas – tai susitapatinimas su pasauliu, nuolatinis ryšio su aplinka kūrimas ir didžiosios vienvės siekis. Valgantis žmogus įveikia vienišumo jausmą ir patiria gyvenimo pilnatvę. Valgymas yra pati didžiausia mistika. Kiti išgudrina net savo dievą rytį, kad tik būtų laimingesni ir stipresni, bet tai naivuolių išmonės.

Mes, valstiečių kilmės žmonės, buvome realistai. Patys pasyviausi realistai ir atkakliausi valgytojai. Nes žemės žmogus yra grynas materialistas. Kitaip tariant, pilvo žmogus.

Pasaulis – tai didelė materijos masė, mums jis apreikštą kepeninės dešros pavidalu, todėl lieka prie jo tik prisitaikyti. Gyvenimas yra prisitaikymo menas, gyvenimo esmė – kimšti į save organišką pasaulio masę ir supanašėti su ta mase. Šioje gatvėje net ir vaikai gimdavo jau būdami panašūs į kepeninę dešrą, o ką kalbėti apie jų gimdytojus? Švelniausias jausmų demonstravimas šioje terpėje – kreiptis į patinkančią būtybę: mano kepenine!.. O ką susijaudinęs mėsgalis gali daugiau jausti, ką jis gali pasakyti? Nebent, jei krutantiems kaimynams nori pasirodyti šaunesnis, – mano boba, mano didas.

Tokioje edrūnų bendruomenėje būdavo ir išimčių. Išimtis – nelaimingi žmonės, ploni ir nepritamantys. Prisimenu, spoksos kokia tetulė į mane iš viršaus ir su nuostaba sakys: žiūrėk tu man, koks nususeš... Galima atspėti, kad ten nesijaučiau labai laimingas. Nes kol neprarandi, nemoki vertinti.

Buvo ir kita šio egzistencinio proceso pusė – žmogų maitinančios masės šalinimas. Mus mokykloje mokė filosofinių tiesų, kad gyvybė yra baltyminių kū-

Rimaldo Vikšraičio nuotr.

nelių buvimo būdas, kurį sudaro asimiliacijos ir disimiliacijos procesai. Šitų tiesų išmokti nebuvo sunku, juk kasdien visi vien tik tai ir darėme. Asimiliuojai kepeninę dešrą, paskui šiek tiek jos disimiliuojai, o viską, kas lieka, nešiojiesi savyje kaip esminę savo tapatybės dalį. Tapatybe virtusi dešros masė tarytum pelėsiais apauga šiokiomis tokiomis mintimis, jausmais, – taip ir gyveni. Visi žmonės padaryti iš mėsos. Ir dešra virto kūnu, ir kūnas gyvena tarp mūsų, niekuo nesiskirdamas nuo dešros. Dešra yra pirminė, kūnas – antrinis, o sąmonė – paskutinės eilės produktas šioje gyvybės grandinėje. Visa kita lieka nesąmonės ir apgaulės sferoje.

Jei šią filosofiją kiek sublimuotume, sakytume, kad pirminė yra visai ne dešra, o natūrali kiaulė, tačiau toks teiginys anuomet reikėdė pernelyg aukštą ir drąsų minties skrydį. Tyliai būdavo kalbama, kad esama žmonių, kurie valgo ne tik pigią kepeninę dešrą, bet kerta ir tikrą kiaulieną, tačiau tai buvo aukštesnio rango būtybės, mums nepasiekiami ir nematomi didvyriai, kepeninės dešros skirstytojai. Jie, žinoma, sutapdavo su kitos kokybės substancija ir būdavo labiau panašūs į tikras kiaules nei į perdirtus produktus, kokie buvome mes, paprasti žmonės, tarybinė liaudis. Dideli pilvai, blizgantys veidai – kur nors netyčia pamatęs tokį iš karto suvoki, su kuo turi reikalą, net kūnas pagaugais nueina. Šiurpu iš arti pamatyti kiaulę valgantį didžiavyrį. Bet dabar aš kalbu ne apie vaikstančius kumpius, o apie paprastą liaudį, kuri kažkada bandomis buvo atvartyta iš valstietiško kaimo ir įkurdinta Kepeninės dešros gatvėje. Kuri nuo tada šventai įtikėjo vien savo pilvo balsu. Pilvas yra išminties buveinė ir didžiausias gyvenimo patarėjas. Šito balso nepaisantieji visuomet pralaimi, nes jie yra bepročiai.

Toks buvo mūsų tikėjimas, mūsų didžiosios moralinės vertybės. Tėvai ir seneliai mus mokė: niekada neniekink maisto, valgyk maistą tylėdamas ir pagarbiai nusiteikęs, galvok apie jį ir džiaugsmo, ir liūdesio valandą! Jei koks dešrigalis netyčia nukrito ant žemės, tuoj pat pakelk jį, pabučiuok ir įsidėk į burną. Ir gerbk artimą savo kaip savo paties dešrą!

Mano pirmoji filosofinė gyvenimo nuostaba buvo tokia: kaip šie žmonės dauginasi! Kokia nesurprantama jėga priverčia suartėti ir susijaudinti du kepeninės dešros gabalus, kaip toks dalykas apskritai įmanomas?! Tai, matyt, kažkoks gamtos gudriai suplanuotas laikinas organizmų pamišimas, sąmonės apakimas, beprotystės priepuolis! Nes kai priepuolis praeidavo, organizmai nutoldavo vienas nuo kito ir vėl nebejausdavo vienas kitam jokių emocijų. Kažkokį bendrumą patirdavo nebent dalydamiesi maistu, kurį asimiliuoti pradėdavo tardami sakralinę formulę: duok mums dešros kasdieninės... Duoti privalėjo tie, kurie gyveno aukščiau ir iš Dievo malonės mito tikromis kiaulėmis. Kiaulės tada buvo paslėptos nuo visuomenės, o šiandien – visuotinio pertekliaus laikais – jų visur pilna, sunku gatvėje atskirti nuo žmogaus.

Kepeninės dešros gatvėje svarbus žodis buvo *duok*. Tai gyvo, mėsingo organizmo sąmonės veiklumo požymis, kartais išaugantis iki religijos, atveriantis kelius tikėjimui. Juk turi būti kažkas toks, kas visą laiką duotų dešros! Jeigu mes jau kažkaip egzistuojame ir net dauginame vienas kitą, kažkas privalo mums rūpintis! Žinojome, kad viską duoda tie, kurie panašūs į kiaules ir iškilmingai rodomi per televizorių, bet turi būti ir už juos aukštesnė jėga! Turi egzistuoti tikras kiaulių dievas, kitaip jį reikėtų išgalvoti.

Mėsgalio tikėjimas paprastas: aukščiausioji būtybė jam miglotai asocijuojasi su pačiu didžiausiu dešros gabalu, kabančiu danguje, taip pat ją galima išvaizduoti kaip milžinišką mėsmalę, iš kurios driekiasi begalinės kepeninių dešrų virtinės.

Toje mėsmalėje maistinga masė atsiranda iš nieko, ji stebuklingu būdu tampa kūnu, o paskui kūnas vėl pavirsta į nieką, kad būtų iš naujo permaltas dešros. Ir šiam procesui nėra pabaigos, todėl ir mūsų gyvenimą dusino begalinio, cikliško, visiškai beprasmiško laiko pojūtis. Gyveni, kad valgytum, – mokė mus senieji, – kad krutėtum. Bet juk valgymas – varginantis ir nuobodus darbas, jis anksčiau ar vėliau įgrįsta, – begalinis valgymas žmogų pribaiigia, todėl ateina laikas, kai Kepeninės gatvės žmogus nejučia pradeda ieškotis virvės. Mūsų naivūs, civilizacijos nesugadinti, iš kaimo kilę žmogeliai išvaizdavo, kad virvė – patikimiausias kelias į dangų. Krutančiam žmogui, kuris saujuje laiko virvagali, nusispjauti į viską jis darosi ryžtingas ir jam nebaisūs jokie autoritetai. Taip mūsų žmonių drąsa išgarsėjo pasaulyje, nors jie patys to nežinojo, nes pasaulis anapus šios gatvės jiems buvo nematomas ir nepasiekiamas. Dešra juk vietinės gamybos, ir tai buvo visų mūsų pasididžiavimo bei solidarumo pagrindas. Mes buvome pilvo dvasia susieti patriotai, ištikimi savo tradicijoms ir sekantys tėvų bei protėvių keliu. Mums svarbiausios buvo valgomos vertybės.

Vienas Kepeninės dešros gatvės gyventojas – santechnikas ir laisvalaikio dievadirbis – bandė išreikšti mūsų tikėjimą tokia liaudiška skulptūra, kurios modelį mačiau jo virtuvėje ant stalo: dugnu aukštyn apvožtas dubenėlis sriubai, ant to dubenėlio masyviu varžtu pritvirtintas didžiulis šaukštas, o prie šaukšto prilituotas alavinis Nukryžiuotasis, kurį tas liaudies meistras, matyt, parsinešė iš kapinių ar iš bažnyčios. Gal net nusipirko iš bobelių, kurios dešrai užsidirbinėjo pardavinėdamos visokius pigius tikėjimo reikmenis. Beje, tada viskas buvo pigu – ir maistas, ir tikėjimo reikmenys. Skulptūra, kurią šiandien pavadinčiau instaliacija, buvo nutupėta mūsų, bet man ji patiko. Šaukšto forma yra tobula, ir ta ant jo nukryžiuota figūra tokia ekspresyvi... Vis dėlto vienintelis meninio įkvėpimo pavyzdys, kilęs iš kepeninės dešros dvasios. Kuklus tiesos liudijimas prie kasdienio maisto stalo.

Kuklus kasdieniškas dubenėlis yra mūsų Golgotos kalnas, šaukštas – mūsų kryžius: tai krutančio žmogaus gyvenimo kelias ir jo prasmė, našta ir palaima, mirtis ir prisikėlimas.

Daugiau jokių meno kūrinų Kepeninės dešros gatvės gyventojai nesugalvojo, o ir šis vienintelis liko visuomenei nežinoma, privati autoriaus nuosavybė.

Bet ta mūsų šaukštu pagrįsta religija buvo labai tradiciška, dekoratyvinė ir visai nenaudinga. Ji nieko negelbėjo. Kaip sakiau, pasaulyje, kur vienintelė gyvenimo prasmė yra asimiliacijos ir disimiliacijos procesai, mirtis žmogui nebaisi – tokia nebaisi ir neįdomi, kad neištvėręs tai vienas, tai kitas šios gatvės pilietis imdavo ir pasidarydavo sau galą. Ne dėl kokių nors problemų, bet šiaip sau, tarytum iš smalsumo ar dėl pramogos, lyg norėdamas kažkuo nustebinti kaimynus ar pats sau kažką įrodyti. Pasigriebs, būdavo, šiaip ramus ir apatiškas pilietis koki virvagali ar susiras koki apleistą šulinį, tolimesnį upelį, šoks žemyn galva, ir pašvilpk tu tokiam patrakėliui.

Jei pamatei Kepeninės dešros gatvės pilietį vakare be jokio tikslo slampinėjantį užmiestyje ant tiltelio – geriau jam netrukdyk, nieko neklausinėk ir apeik jį iš tolo, nes tavo dėmesys jį tik suerzins. Tegul daro sau, ką nori, į kito žmogaus reikalus kištis mes nepratę. Nekišk savo nosies, kur nereikia – nuo mažens mus mokė tėvai ir seneliai. Ir pridurdavo visų mėgstamą priežodį: tegul sau pasikaria...

„Patenkintas kaip šaukštas barščiuose“

Romualdas Kriaučiūnas

Esu įpratęs ant knygų galinio viršelio rasti uždegančių, autorių paglostančių knygos aptarimų. Šioje knygoje ant viršelio – nė žodžio, tik dalis medinio šaukšto. Nepasiduodu. Verčiu puslapį knygos pabaigoje. Ten randu glaustą knygos aprašymą: anykštėno rašytojo Rimanto P. Vanago per dvidešimt metų surinkti, užrašyti ir paties su(at)kurti linksmi Anykščių krašto epizodai. Pacituosiu tik paskutinį šio aptarimo sakinį: „Pozityvo ir šviesios nuotaikos išsiilgęs skaitytojas, nesvarbu, kokio amžiaus ir kur begyventų, neabejotinai pasisems naudingos informacijos, paradoksalios sovietmečio 'egzotikos', teigiamų emocijų – jomis praturtins smaikštus kultūros darbuotojų, muziejinių, siauruko veteranų, žvejų, medžiotojų ir kt. prisiminimai“.

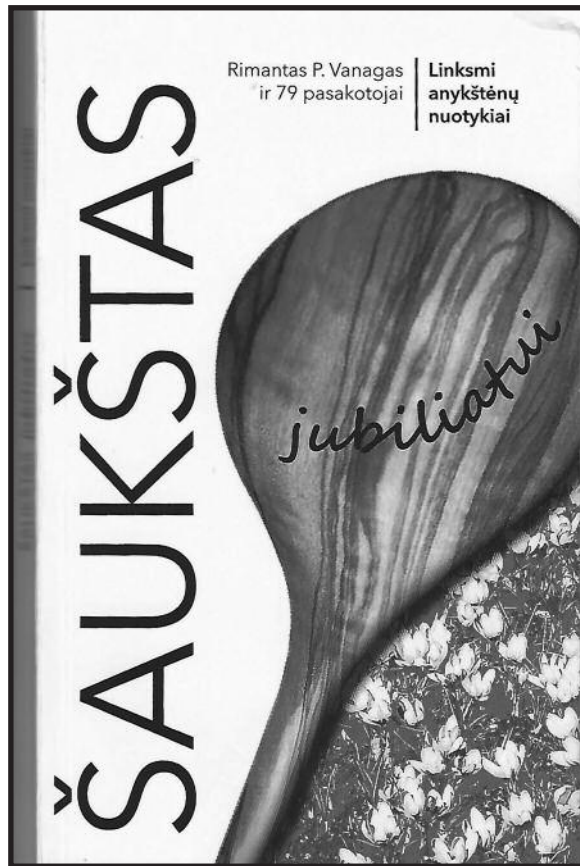
Bandžiau išsiaiškinti *šaukšto* prasmę. Knygoje *šaukštas* paminėtas gal tik vieną kartą, bet antrą kartą ieškodamas, jo neberadau. Nusibasiau į interneto patarles apie *šaukštą*. Jų radau keliasdešimtį. Porą jų nusirašiau. *Šaukšte neprigersi, vandenyje nesudegsi; Nekišk šaukšto į svetimą puodą; Darbštus į darbą, tinginys – už šaukšto; Šaukštai po pietų; Jei duodate medaus, duokite ir šaukštą*. Šiai knygai labiausiai tiktų paskutinė patarlė. 79 pasakotojai tarsi bitutės sukaupe statinėlę medaus, o autorius pasirūpino, kad skaitytojas gautų šaukštą juo pasmaliziuoti. Nepasidaviau ir dar kartą atidžiau ieškodamas radau skyrelį, pavadintą knygos vardu – *Šaukštas jubiliatui*. Po poros paragrafų tą skyrelį pacituosiu.

Sunkiau buvo suvokti, kam tas *jubilias* knygos pavadinime. Apie jį knygoje jokios užuominos. Visa laimė, kad prisiminiau internete skaitęs, kad praėjusiais metais Rimantas P. Vanagas paminėjo savo jubiliejinį metus (gimė 1948 m. spalio 10 d. Peliuose, Anykščių raj.). Ten rašyta, kad rašytojas yra visuomeniškas, gebantis būti kultūros kelrodžiu ne tik Anykščiuose, bet ir visoje Lietuvoje. Jis anykštėnų vertinamas kaip išskirtinė laikmečio dovana, buvo apdovanotas Anykščių rajono savivaldybės „Šimtmečio anykštėno“ ženkle.

Turint laiko ir kantrybės galima būtų iš knygos puslapių surinkti visus 79 pasakotojus. Autorius rašo, kad per 20 metų jis pririnko daug istorijų, jas dėjo į atskiras medžiotojų, žvejų, siauruko gerbėjų knygeles. Tos knygelės nusitrynė. Negana to, gausūs pasakoriai turėtų medžiagą papildę naujais prisiminimais, šviežia mūsų laikų tautosaka. Autoriui teko dėlioti dar vieną rinkinį, sudėtuoką. Įvardiniame žodyje autorius nuo žaismingos Šventosios upės kreipiasi į skaitytojus: „Taigi, stabtelk, pro šalį bėgantis šaunus žmogau, laimėk smagią Anykščių krašto praeities ir šiandienos žiežirbą! Tikuosi, kad šios žiežirbos maloniai pakutens ir bet kurio kito regiono gyventoją: esame juk tos pačios, lietuviškos prabos“.

Tas rinkinys tapo mažo formato knyga, sudaryta iš keturių dalių: *Anykščių viskas įmanoma!* (apima 118 puslapių); *Čiuku čiuku traukinukas, arba dėl visko kaltos kiaulės* (29 psl.); *Žmonių ir žuvių žaidimai* (51 psl.); ir *Pokštų – pilna parakinė* (71 psl.). Beskaitydamas pasakotojų prisiminimus nejuočiomis susikūriau įvaizdį, kad saulutei leidžiantis esu girioje, prie degančio laužo, apie kurį susėdę tie pasakoriai kitiems ten esantiems pasakoja, ką jie yra pergyvenę, patyrę, matę ir girdėję. Vienas dalyvis, sėdėdamas arčiau laužo, visa tai surašo į užrašų knygutę. Ta knygutė laikui bėgant tampa knyga.

Pirmajame aptariamos knygos skyriuje keliamas klausimas – kodėl sugedo mikrofonas? Tai buvo 1983 m. – Dariaus ir Girėno skrydžio 50-mečio metinėse Anykščiuose. Visko bijantys partijos funkcionieriai Darių ir Girėną vadino „lietuvių nacionalistų vėliava“. Artėjant jubiliejui įtartina dingo Anykščių sekretoriai ir pirmininkai. Vienas atostogauja, kitas sirguliuoja... Organizavimo darbas teko vykdomojo komiteto pirmininko pavaduotojui Stanislovui Puikiui. Vietovė prie Puntuko apleista. Ją reikėjo pagražinti. Kai kas pasistengė, kad šven-

Rimantas P. Vanagas ir 79 pasakotojai. *Šaukštas jubiliatui* – linksmi anykštėnų nuotykiai. Petro ofsetas, Vilnius, 2019, 280 psl.

tė būtų kuo kuklesnė. Buvo uždaryti automobilių keliai. Tačiau paplūdo jūra žmonių, pėsčiomis iš visų kraštų suplaukė – gal apie 10 000. „Toks karštas buvo visų noras pagerbti savo didvyrius“, – prisiminė Puišys. „Ir štai aš einu prie mikrofono, jau žiojuosi sakyti pirmuosius pasveikinimo žodžius, o mikrofonas trakšt – ir išsijungė! Matyt neatsitiktinai. Akimirka pasimečiau. Susitvardęs netrukus prabilau be mikrofono, maždaug taip: 'Aš kiek pajėgdamas garsiau kalbėsiu, o jūs kiek galėdami labiau patylėkit!'... Viskas vyko sklandžiai ir šiltai“. (119 psl.) Tikras šaunuolis!

Pateikiami Anykščių muzikantų pasakojimai, pavadinti „Šaukštas jubiliatui“. „Kaip anykštėnai myli ir gerbia žymiuosius savo žmones, saugo jų atminimą – jaučio odoj neparaslytume. Štai tik vienas kuklus pavyzdėlis. Tai nutiko mažne prieš 20 metų. Anykščių savivaldybės galvas pasiekė žinia, jog Vilniuje bus minimos garbaus anykštėno, akademiko Juozo J. 90-osios gimimo metinės (...) Bevažiuojant mėras (beje, taip pat istorikas) parodė dovana jubiliatui – tautodailininko išdrožta didžiulį medinį šaukštą. Visi pripažino, kad dovana originali, 'su cinkeliu' ir labai tinkanti valstiečių istorijos žinovui bei populiariojui (...) Garbingoje salėje, scenoje, stovi gėlėmis papuoštas mokslininko paveikslas. Mėras atsėdo pirmoje eilėje šalia jubilato sūnaus, apie šį bei tą šnektelėjo. Vakaras tuoj turėjo prasidėti, tačiau jubilato vis dar nebuvo. Ir mėras mandagiai pasiteiravo: „O kaip laikosi jūsų tėvukas. Kol kas lyg ir nematyt.“ Sūnus patylėjo, nuleido galvą. „Tai kad jau penkeri metai jo nebėra!“ (...) „Anykštos“ kape-los būgnininkas Rimanas V. Išgirdęs apie šį konfu-za, nuleipo juokais. „Tik pamanykit: mes mokslininkui vežam didžiausią šaukštą, o jis – tebūnie jam šviesi dangaus karalystė – jau senokai šaukštą padėjęs!“ (121 psl.).

Darbštumo pavyzdys: „Iš Vilniaus atvažiavusi anūkė randa senelius kieme su grėbliais rankose. „Ką veikiat?“ – klausia. „Renkam lapus“, – atsidūsta senelis. „Bet žinai. Ir privargom – ne tik visur prisėta, bet dar ir šlapi, sunkūs. O kiek dar ant medžių liko?“ „Tai jūs ir nuo medžių skinat?!“ (psl. 86).

Kitame pasakojime prisimenamos sovietmetis. Nors Lietuva dainose ir eilėraščiuose vadinama gintaro šalimi, daug žmonių sovietmečiu nenumanė tikrosios gintaro vertės. Nebuvo rinkos, nebuvo paklausos. „Štai vienas žmogus netikėtai prisipažino turėjęs didelį gintaro monolitą, svėrusį ar ne pusę kilogramo. Paklaustas, kur jį padėjo, jis tik skėstelėjo rankomis: „Tai kad nežinau... Buvom padėję lauke, tarp akmenų gėlių darželiui papuošti, o paskui kažkur dingo“. Įdomesnis buvo vieno kaliningra-

diečio pasakojimas, kai jis šeštame praeito amžiaus dešimtmetyje krosnį kūreno. „Žiema buvo šalta, malkų nėra – kas daryt? Prisiminiau, kad sandėliuke turiu kelis maišus gintaro gabalų, o jie gerai degal! Tai ir supleškinau!“ (64 psl.).

Laikas mintyse persikelti į siauruko laikus. Siaurukas – Aukštaitijos siaurasis geležinkelis, 68 km ilgio, nuo Panevėžio iki Rubikių, vedantis pro Troškūnus, Anykščius. Būnant piemenuko metų tuo siauruku teko ir man važiuoti iš Panevėžio iki Anykščių. Netoli nuo jų buvo mano dėdės ūkis Inkūnuose, ant Šventosios upės krantų. „Čiuku čiuku, traukinukas...“ skyriuje pateikiamos istorijėlės sukasi apie tą siauruką. Vienas pavyzdys. Kuris greitis? Būta dar siauresnio siauruko, gal 60 cm bėgių pločio. „Važiavau Linkuvos pusėn. Matau – takeliu šalia geležinkelio greitai eina žmogus. Na, manau, gerą darbą padarysiu, sakau: lipk! O jis nė galvos nepasukdamas: 'Labai skubu!' – atkirto“. Kitas pasakojimas. Palei Anykščių siauruką pasiramsčiuodama lazdele kėblina senutė. Greta pūškuoja traukinukas. Mašinistas iškiša galvą: „Lipk, močiut, pavežiesiu!“ „Tai kad aš laiko neturiu!“ – atšauna toji. Buvo ir išdykėlių, kurie ištepė bėgius lašiniiais, kad siaurukas nepavažiuotų. Štai vieno atsiminimai. „Pirmiausia reikėdavo nutykoti, kad namie nieko nėra ir; užlipus ant aukšto, nudryzginti rūkytų ar sūdytų lašinių bryzelį. Tada – tepti bėgių, sulindus su vaikais į krūmus, stebėti, kaip traukinuko ratai beviltiškai buksuoja. Net sunku nupasakoti, koks tai būdavo džiaugsmas – sustabdyti traukinį!“ (153 psl.).

Laikas persiorientuoti ir nuo siauruko nukreipti žvilgsnį į upes ir ežerus, pilnus žuvų. Šioje knygos dalyje viskas yra apie žuvautojus, žuvis ir ungurius. Visą gyvenimą nugalėjau, galvodamas, kad žvejys – ant upės kranto sėdintis žmogus su meškere rankoje, kuris prasėdi valandus bandydamas slieką paskandinti. Knygos skyrius apie žuvautojus ir žuvis šitą mano įvaizdį ištrynė ir tiesiog pakeitė kitu. Man atsivėrė visai naujas, nuotykių pilnas pasaulis, glaustai aprašytas 51 knygos puslapyje. Iki šiol žinojau tik dvi žuvų rūšis – gyvas ir negyvas. Pasirodo, jų yra keliolika rūšių su savo poreikiais ir mandrybėmis. Žuvautojai irgi ne pėsti. Toliau pasakoja vienas žuvautojas apie tėvo blizgę. „Vėlų ir šaltą rudenį išgirdau, kad pakrančius neblogai kimba lydekos. Kas sulaukys dešimties metų žvejau nuo saldžios pagundos? Niekas – nei tėvai, nei dargana. Ot, padarysiu siurprizą – paklosiu ant stalo lydį kaip rąstą! Niekam nieko nesakęs, stverčiau tėvo spinningą – ir paupėn!“ Blizgė įstrigo į kažkokį kelmą. Lydžių jam jau nebereikėjo. Karštligiškai galvojo, kaip išgelbėti blizgę ir savo kailį. Nusimetė drabužius. Blizgę pavyko atkabinti. „Koks tada buvau laimingas, patenkintas savimi! Kad kaip tikras vyras įveikiau savo baimę ir šaltą vandenį, kad po svilinančio plaukimo net slogos negavau“ (175 psl.).

Kita istorijėlė. Žuvis gaudė žiemą ant ledo, bet mato, kad nuo jų krantas kažkaip keistai tolsta. Greitai susigaudė, kad ledas atskilo ir lytis neša juos pasroviui... Liko gyvi ir sausi! Kitame vaizdelyje porina pats knygos autorius Rimantas P. Vanagas. Tai buvo 1966 m. birželio viduryje, kai jis su draugu laikė abitūros egzaminus. Prieš tai nutarė lydekų pažvejoti. Prie ežero rado Burneiką, didžiausią lydžių specialistą Anykščiuose. Jis tiesiog iš tolo mato, kur lydis stovi. Tą dieną jis norėjo penkis pagauti. Mama jam sakiusi, kad jeigu praleidi visą dieną dykai, tai pagauk bent tiek, kiek pavalgyti užtektų. Iriantis namo abu turėjo po keturias lydekas. Prie kranto lydžių specialistas pagavo dar vieną – penkias, kaip norėjo. „Retas rašytojas nėra žvejys – gamtos vaikai juk esam...“ – prisipažįsta Rimantas P. Vanagas.

Pagaliau medžiotojai ir medžioklės! Miškuose – žvėrys, ežeruose – žąsys ir visur jų tyko kantrūs medžiotojai su savo šautuvais. Sužinojau, kaip medžiotojai dalijasi laimikį. „Ogi labai paprastai: mėsytę sukapoja ir padalina į tiek lygių dalių, kiek tą dieną buvo medžiotojų“. Kaip ir žuvautojų, medžiotojų neatbaidė nei šalčiai, nei sniegas. „Stipriai šalo. Taip stipriai, kad netgi užsigrūdinę ir viskam pasiruošę medžiotojai neramiai trypčiojo. Danguj jau žibėjo žvaigždės, švietė mėnuo, nuo speigo pabalęs“ (229 psl.).

Nukelta į 8 psl.

R. Tamošaitis

Atkelta iš 6 psl.

Taip ir tempėme savo laiką, niekur nesikišdami. Kepeninė dešra – pigi, parduotuvės – tuščios, kiaulės gyvena toli, iki jų neprieisi.

Vieną dieną kepeninė dešra kažkur dinga, po to vėl atsirado, bet jau blizgančiuose apvalkaluose ir daug brangesnė. Niekas nesuprato, iš kur tokia dešra atsiranda, kas ją tokią blizgančią padaro. Kodėl jos tokios didelės kainos?

Parduotuvėse pradėjo rasti vis daugiau visokių prekių, jos buvo vis naujesnės ir vis nereikalingesnės ir nepaprastai traukė tokių grožybių neregėjusio Kepeninės gatvės žmogaus akį. Vienas kitas sukruoto greičiau suktis, kad galėtų šitų prekių išsigyti, kiti priešingai – išsigando, neberasdami savo įprastos dviejų rūšių kepeninės dešros, skirtos žmonėms ir šunims. Kažkas mūsų sėsliame gyvenime pakriko, jame neliko stabilumo, pusiausvyros, o ypač sutriko asimiliacijos ir disimiliacijos procesai. Kai negali nieko asimiliuoti ir jau visai neturi ko disimiliuoti, jautiesi dar labiau atitrūkęs nuo pasaulio, praradęs ryšį su būtimi. Tada mūsų žmonės dar drąsiau ir masiškiau žengė tradiciniu liaudišku keliu – išeities ieškojo nusitvėrę patikimo ir paprasto virvagalio.

Išrėtėjo mūsų žmonės, sumažėjo bendruomenė. Vieni iškeliavo tradiciniu virvės keliu, kiti šiaip pasklido po pasaulį ir išmoko valgyti kitoki maistą. Bet visai neišnyko, nes įvyko neįmanomi dalykai: tarp mūsų atsirado ir emė mitriai suktis tie, kurie visuomet mito tikromis kiaulėmis. Jie yra spindintys, taurūs ir reikšmingi, nes žino šio pasaulio paslaptis. Jie tuoj pat užėmė visų virvės ke-

liu išėjusių vietą, išstumė likusiuosius ir pradėjo plėstis į visas puses. Dabar net prie vandens taip lengvai neprieisi ir virvės taip pigiai negausi. Bet mes, likusieji, bandome prisitaikyti prie naujų gyvenimo sąlygų ir džiūgaujame. Spindintys įpakavimai, daugybė pavadinimų, – koks judantis ir greitas gyvenimas! Kaip šiandien viskas lengva ir išsipūtė! Mes perkame išpūstus paketus ir esame patenkinti.

Šiandien jau daugelis aplinkui blizga, žmonės tarytum kitokie. Išaugo nauja paršelių karta. Jie labai sparčiai virsta paršais ir kuria naują informacinę visuomenę. Visos naujosios informacijos esmė – kur rasti kuo daugiau ešedžio ir kaip greičiau prie jo pripulti. Naujųjų paršų generacija...

Gerai išsižiūrėjęs į naujuosius žmones, atpažįstu Kepeninės dešros gatvės palikuonis. Paviršius pasikeitė, bet masė – ta pati. Viduje tas pats minties pelėsis ir begalinis pilvo apetitas. Tik organizmas kitaip įpakotas.

Ir mūsų simboliai išlieka tie patys: spindintis šaukštas su Nukryžiuotuoju – bet jau iki pat dangaus. Parasta virve šiandien tu jo nepasieksi. O ir pasiekęs nieko nerasi – ten tavęs niekas nelaukia.

Mes esame iš Kepeninės dešros gatvės, nors to jau beveik nebeprisimename. Sakome, kad parandame tapatybę, nors nežinome, ką tai reiškia. O juk tai taip paprasta. Pagalvok, kur slypi tavo išminintis ir su kuo tu susitapatini, kuo tampi? Įvertink, ką tu šiandien asimiliuoji ir kiek disimiliuoji, kaip tau tai sekasi daryti – šiame procese atrasi savo tikrąją tapatybę. Visa kita priklauso nesąmonių ir apgaulės sferai. □

Šaukštas

Atkelta iš 7 psl.

Medžiojo būdami ant žemės ar medyje pasislėpę. Medžiojo briedžius, stirnas, šernus, vilkus ir kiškius. „Visi žino, koks medžiotojų liežuvis. Primeluos, pripins keisčiausių dalykų, kad pabėgęs briedis buvo didesnis už namą, kad vienu šūviu paklojo dešimt ančių.. Bet tai nieko, linksi galvom: tikiu, tikiu! Tačiau kai išgirsta, kad iš miško parsinešė neišgertą butelį, nes nerado stikliuko, visi iškart chorū: Eik tu, melagi, negali būti!”

Čia proga man įsiterpti ir pastebėti, kad knygoje yra daug, labai daug užuominų apie įvairiomis progomis ar be jokių progų išgertus butelius. Tai irgi yra anykštėnų paprotys ar įprotis. „Vienas medžiotojas buvo labai geras, tik ne be silpnybės, nuo ryto jau ir laka! Nebepalaukia ir pietų! Kartą nuvažiavom Svėdasų girininkijon. Darbo daug – perdien šeši varymai, tai perspėjau vyrus: pietų nebus! Nes jeigu padarysim pietus, vis tiek kuris neištvers, paragaus, ir medžiokė iširs. O mums reikia daug nušaut, sveikiem gyviem namo sugrįžt” (239 psl.).

Dar viena istorijėlė, papasakota buvusio valdininko. Jis gavo pranešimą, kad maždaug puskilometris už Puntuko jau kelinta diena laksto palaidas vilkinis šuo, gąsdina praeivius ir vaikus. Nieko nelaukdamas pa-

siēmė šautuvą, sėdo į automobilį ir nuvažiavo. Pasidairęs tuoj už Puntuko pamatė tą šunį, stovintį sniege tarp medžių. Dar truputį pavažiavęs, pastatė automobilį, pasiēmė šautuvą ir pykšt. Bet šuo – nė krust! Jeigu būtų nepataikęs, šuo būtų pasprukęs, o dabar anei krūpt. Jam kilo įtarimas. Eina arčiau, bet šuo stovi kaip stovėjęs. Priėjo arčiau ir pamatė, kad iš kitos pusės šuo paspirtas pagaliu. Jam beliko spėlioti, koks gudragalvis norėjo iš jo pasijuokti. Gal dabar stovėjo už krūmų ir kikenos saujon.

Pabaigai turiu keletą pastabų. Knygynė būdamas ir pamatęs šios knygos viršelį jos neimčiau, nebent norėčiau receptų knygos apie salotų mišraines. Ant viršelio autoriaus vardas ir pavardė mikroskopiškomis, vos įmatomomis raidelėmis. Knygoje jokio autoriaus pristatymo, jokios nuotraukos. Anykštėnai jį, aišku, pažįsta ir juo didžiuojasi, bet jos autorius įdomus ir kitiems. Pasigėdau nuotraukų ir iliustracijų. Labai pasigėdau bet kokio partizanų paminėjimo. Nejaugi apie juos nebuvo kalbėta? Gal netiko į temą, nes knyga yra apie linksmus anykštėnų nuotykius.

Mano vaizduotėje sukurtas laužas girioje išblėso. Atmintyje pasiliko tik prie jo girdėti nuotyčiai ir anykštėnų meilė savam kraštui, savo gyvenimo būdui. Ačiū knygos autoriui už pakvietimą prie laužo! □

Kultūros kronika

Rugsėjo 15 d. Fontenblo mieste (Prancūzija) atidengta bronzinė skulptūra Oskarui Milašui (1877–1939). Šiame valanda kelio nuo Paryžiaus nutolusiame mieste gyveno ir dirbo Lietuvą aistringai mylėjęs, jos vardą garsinęs poetas ir diplomatas. Tarpukariu Fontenblo gyveno ir kūrė daugybė talentingų menininkų. Čia buvo tapytojo Pablo Picasso namai, veikė „Amerikos konservatorija“, kurioje dėstė garsi kompozitorė ir pedagogė Nadia Boulanger. Šis paminklas primins apie Oskarą Milašį kaip vieną svarbiausių XX amžiaus kūrėjų.

Rugsėjo 15 d. Berlyno tarptautiniame literatūros festivalyje „Graphic Novel Day“ pristatyta iliustratorės Linos Itagaki ir rašytojos Jurgos Vilės grafinė novelė „Sibiro haiku“. Be lietuvių, savo kūrinius čia pristatė kūrėjai iš Austrijos, Belgijos, Italijos, Čekijos, Vengrijos ir Ispanijos. Renginyje žiūrovai galėjo susipažinti su autorėmis, sužinoti apie knygos kūrimo užkulius, darbo eigą, skaitytojų reakcijas Lietuvoje ir užsienyje. „Sibiro haiku“ vokiečių kalba pasirodys kitų metų pavasarį.

Rugsėjo 16 d. Berlyno ir Brandenburgo žydų festivalis pristatė australų režisierės Diane Perelsztejn dokumentinį filmą „Popierinė brigada“ (The Paper Brigade). Filmą pasakoja apie Vilniaus gete veikusią vadinamąją „Popierinę brigadą“ – grupelę žydų intelektualų, kurie nacių priversti turėjo atrinkinėti svarbiausius žydų kultūrinius dokumentus (religinius objektus, knygas, paveikslus). Šie žmonės – mokslininkas Zeligas Kalmanovičius, mokytoja Rachelė Krinski, bibliotekininkas Hermanas Krukas, poetai Šmerkė Kačerginskis ir Abraomas Suckeveris – rizikuodami gyvybe stengėsi bent dalelę šio kultūrinio palikimo paslėpti ir išsaugoti. Jų pastangų dėka dalis svarbių dokumentų nebuvo sunaikinta.